

УДК 930+398

Кучменко Е. М.

ФОЛЬКЛОР ЯК ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНЕ ТА ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ

Стаття присвячена історико-соціальним, художнім цінностям українського фольклору, його своєрідності та особливостям. Визначається роль, місце традицій, значення фольклору в житті людського суспільства.

В умовах демократизації нашого суспільства, становлення України як самостійної держави, усвідомлення українцями себе як повноцінної нації поглиблюється інтерес до фольклорної спадщини нашого народу, адже фольклор — це традиція і дійсність, в якій живе людина. Видимо і невидимо він присутній у звичаях, способі діяльності та поведінки [1, С. 300].

Розвиток української культури стимулює вирішення низки завдань щодо творення, збереження, поширення та засвоєння духовних набутків нації. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми філософського, етнологічного та мистецтвознавчого осягнення художньо-культурної сфери життя народу, нації, суспільства як у далекому історичному минулому, так і в новий та новітній часи.

Нині актуальним стає питання про наукове осмислення закономірностей історичного та етносоціального розвитку української художньої культури, специфіки функціонування в ній окремих видів і жанрів народного та професійного мистецтва. Серед найважливіших проблем, що постають перед нами в галузі культури, — розвиток та оновлення національно-стильових традицій у творчих школах професійного мистецтва, критичне осмислення сучасного художньо-культурного життя в Україні [1, С. 8].

Не повинна залишатися поза увагою і проблеми правдивого пізнання художнього минулого України і, зокрема, сучасного погляду на реальні традиції української художньої культури, причини і форми її руйнації, подолання наслідків тотальної ідеологізації художньої культури як способу знедуховлення нації за радянських часів, повернення до сучасного життя українських мистецьких цінностей — репресованих, цензуровано-редагованих, еміграційних — як не-

розривний зв'язок етнокультурної цілісності, автентичності та фальсифікацію українського фольклору, форми і напрями відбудови української художньої культури, її відродження, перебудову й історичні перспективи [1, С. 9].

Для багатьох народів, зокрема й українського, протягом віків позбавленого власного державотворення, народна культура, фольклор — більше ніж народна традиція. До нього стікалися духовні сили всіх верств, і за найскладніших умов він залишався важливим фактором збереження національної самосвідомості, мови і взагалі культури. В умовах колонізації, русифікації, дискримінації українських шкіл, усунення національної мови з вузів важливим оплотом збереження самосвідомості була народна культура, пісенний фольклор. Вивчаючи витоки української фольклористики, можна сказати, що цілісний образ українського фольклору став накреслюватись тільки після виходу друком збірників М. Максимовича, фольклористичних праць М. Костомарова, П. Чубинського, Я. Головацького, Ф. Колеси. Чільний внесок у розвиток науки про фольклор зробили І. Франко, Леся Українка, І. Нечуй-Левицький, поповнивши фольклорну спадщину новими зразками народної творчості та розробивши деякі її теоретичні питання. Активну роботу щодо вивчення і видання фольклору на початку 90-х років XIX СТ. проводив М. Грушевський. А його фундаментальна праця з історії української літератури є важливим фактором у становленні й розвитку фольклористики. Праці істориків культури І. Крип'якевича та Д. Антоновича допомагають краще зрозуміти причини виникнення української народної творчості.

Сучасні ж фольклористи М. Грицай, С. Грица, І. Ляшенко, А. Іваницький продовжують тра-

диції своїх попередників, розвиваючи науку про народну творчість, намагаються відродити і ввести в наше життя забуту фольклорну спадщину наших предків. "Сьогодні нове — це добре забуте старе. Не дивно, що нині ми все частіше перечитуємо, переосмислюємо нашу історію, звертаємося до пам'яток нашого минулого, щоб збагнути, що ми втратили і чим збагатилися за останнє тисячоліття. Ми з подивом відкриваємо для себе глибинні традиції наших предків, їхню природну мудрість, гармонію єднання з космосом, яку ми майже втратили" [2, С. 5]. Звертаючись до фольклору, ми відкриваємо і відкриватимемо для себе щось нове, досі незвідане. Адже фольклор, неповторний за своєю сутністю й формою, на диво вселюдський, завжди пов'язаний з думками і почуттями людини і є довічною пам'яттю її існування та творчої діяльності. У кожній окремій частині землі він зберігав свою "окремішність" [1, С. 307] доти, доки новий час, нові засоби зв'язку не об'єднали земних просторів. Зменшившись у просторовому існуванні під впливом урбанізації, фольклорна традиція повертає до себе пильний погляд науки як первинна форма розумового становлення людини. За цих умов вельми важливе збереження етнічних традицій, що багато важить для культурної адаптації не тільки кожного окремого народу, а й динаміки розвитку всієї світової культури загалом.

Програми ЮНЕСКО у справах захисту фольклору, кооперації організаторів фольклорних фестивалів (КЮФФ), спрямовані на захист та екологію фольклору, виникли як наслідок серйозних суперечностей у його оцінці та входженні в новий соціокультурний контекст, під впливом загрози його фальсифікації, стилізації на догоду зрослому комерційному попиту на традиційну побутову культуру й мистецтво. Йдеться не тільки про його фізичне збереження — в публікаціях, фоноархівах, а й про формування та корекцію наукового погляду на фольклор як інтегральну частину культури в органічній єдності з історією, філософією, мовою.

Термін "фольклор" (з англійської folk — народ, *lore* — мудрість, знання) вперше вжито у 1946 р. англійський вченим-археологом В. Дж. Томсом. Згодом цей термін знайшов міжнародне визнання. В. Гусев у своїй праці "Фольклор. История термина и его современные значения" дає детальніше визначення фольклору: "Фольклор — не все народне мистецтво загалом, а та його сфера, в якій художнє відображення дійсності відбувається в словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, що виробляють світогляд народу і нерозривно пов'язані з їхнім життям та

побутом" [3, С. 20]. Фольклористика як народознавча наука виникла на основі збирацької роботи, вивчення усної народної творчості. Спираючись на здобуті емпіричні матеріали, перші збирачі фольклору готували ґрунт для поглибленого дослідження духовної спадщини народу, для розробки теорії та історії науки. Власне, український фольклор записується майже п'ять століть, але відомі фольклорні записи, зроблені на інших територіях, які датуються ще 1-им тисячоліттям до н. е. Наприклад, давньоєгипетські казки, китайські народні пісні (1-ше тис. до н. е.), шумерські епічні пісні про Гільгамеша (3-те тис. до н. е.). Народна поетична творчість стала основою найдавніших епосів: давньоіндійського "Махабхарата" і "Рамаєна", давньогрецького — "Іліада" та "Одіссея", а також епосів інших народів світу — ісландських саг та багато інших.

Що ж стоїть за поняттям "фольклор"? Насамперед — людина-творець, середовище її буття, з яким вона співдіє, відтворюючи себе і свої ідеї в наступних поколіннях. "Фольклор — одна з найдавніших форм творчої діяльності людини — віддзеркалює в собі весь її культурний досвід: творення знарядь праці, житла, одягу, предметів прикладного і художнього вжитку, духовної культури — мови, поезії, музики, хореографії тощо" [4, С. 38].

Народну культуру наука розподіляє на матеріальну і духовну. Проте цей поділ умовний, а коли розуміти її як цілісність, то й неможливий.

Пріоритет широкого розуміння народної творчості як комплексу матеріальної, духовної культури, відображення світоглядної системи етносу в Україні належав народознавчій школі І. Франка, М. Драгоманова, М. Грушевського, Ф. Вовка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, І. Свенціцького та ін. і був репрезентований працями Наукового товариства ім. Шевченка, заснованого у Львові в 1893р., серійним виданням "Етнографічного збірника", "Записками наукового товариства ім. Шевченка", "Матеріалів до українсько-руської етнології". А серйозний доробок українських вчених-фольклористів значною мірою був майже на 50 років вилучений з радянської науки як, нібито, націоналістично ворожий та ідеологічно шкідливий.

Однією ж із найпродуктивніших сьогодні наукових концепцій щодо фольклору є його функціональна диференціація. Вона полягає в тому, що весь фольклор поділяють на два основні види: автентичний і вторинний. Автентичний фольклор об'єднує всі види творчо-прикладної діяльності. Представниками його є сільські фольклорні колективи. До вторинного можна віднести види й жанри, що зазнали змін у різноманітних обробках. Суб'єктами вторинного

фольклору можуть бути люди різного соціального походження, різної професійної кваліфікації— переважно аматори [4, С. 40].

Поміж автентичним і вторинним фольклором міститься ланка, яку можна назвати "професійною реконструкцією фольклору", її суб'єкти — переважно навчально-експериментальні фольклорні ансамблі, художні майстерні по відновленню творів народного мистецтва, сценічній реконструкції автентичного фольклору — пісень, обрядів тощо.

З поняттям "фольклор" пов'язана ще ціла низка понять — традиції, звичаї, ритуали, обряди. Звичаї та обряди мають національний чи етнічний характер. Геродот стверджував: якби всім народам у світі надали можливість вибирати найкращі з усіх звичаїв та обрядів, то кожен народ вибрав би свої власні [5].

Українці належать до тих націй у Європі, чия обрядовість є однією з найдавніших і найбагатших. Найкраще виражено багатство української обрядовості в обрядовому фольклорі — піснях, побажаннях, віщуваннях, примовляннях, якими супроводжується обрядове дійство. Останні становлять словесну або вербальну частину обрядів [5, С. 56].

Кожен народ має свої особливі фольклорні традиції, тому що "Фольклор — національне явище. В ньому відображено духовне обличчя народу, його національний характер, працю, побут, світогляд..." [6, С. 9]. Це твердження не заперечує і спільних рис, притаманних всій усній народній творчості загалом. Фольклорна творчість завжди була явищем колективним. Народ протягом багатьох століть складав поетичні твори, передавав їх з покоління в покоління. Затворами не закріплювались імена їхніх авторів, і вони "розчинялись" у масі колективної творчості. Колективне у фольклорі виявляється ще і в тому, що кожен виконавець залежно від потреби чи особистого творчого задуму може змінити твір. Тісно пов'язана з колективністю і така ознака, як варіантність (варіативність). Певною мірою вони можуть дублювати одна одну, але вчені-дослідники [6, С. 4] виділяють їх як дві окремі ознаки. Варіанти можуть відрізнятися за рівнем збереження першооснови, за змістом, словесним складом, а також за художньою формою. Постає дуже важлива проблема, який із варіантів фольклорного твору вважати основним, повноцінним, адже таких варіантів існує дуже багато. Ще записувачі фольклору першої половини XIX ст. вважали явище співіснування численних варіантів одного й того самого твору наслідком розпаду колись повноцінних зразків. Вони намагалися вносити свої корективи до фольклорних текстів під час їх публікації. У процесі по-

дальшого вивчення народної творчості стало зрозуміло, що фольклор не містить у собі незмінних творів. Кожен варіант — це самостійний фольклорний твір, який у сукупності близьких та віддаленіших зразків складає поняття народної традиції. Тільки низка варіантів певного сюжету створює можливість вести мову про локальні особливості традиції, про розквіт чи згасання жанру, про витoki образної системи твору, його поетики тощо. Варіантність сприяє продовженню життя твору, оскільки його виконавці, дещо реконструюючи текст твору, наближують зміст його до сучасності, до естетичних вимог слухача. Дослідники одностайно погоджуються, що фольклор є мистецтвом пам'яті [5, С. 207]. Це твердження пов'язане з наступною ознакою фольклорних творів — усністю. В усній формі людина передавала наступному поколінню свій життєвий та естетичний досвід. Усна народна творчість несла в собі історію землі, знання про навколишній світ. Саме усність зумовлювала вдосконалення форм передачі естетичної інформації, з одного боку, та розвиток і вдосконалення людської пам'яті — з іншого. Для кращого запам'ятовування чималого обсягу інформації, пісня чи розповідь мали вкладатися в межі повсякденного спілкування, товариських бесід, обрядових дійств.

Важливою рисою, притаманною всім фольклорним творам є традиційність. Фольклор, спираючись на досвід попередніх поколінь, існує лише в рамках певних традицій, що викристалізувались упродовж віків на даній території. Проте, це не означає, що існують якісь певні кордони, виходячи за межі яких фольклор уже перестає бути фольклором. Досвід народу весь час накопичується, й оскільки наші предки передавали його нинішньому поколінню, сучасне покоління намагається передати свій досвід — наступним. Поряд із найновішими надбаннями науки і техніки існувала й існує фольклорна традиція. Як приклад можна навести сучасну обжинкову пісню "Ми діждали літа та й нажнемо жита" [7, С. 261—262].

Український фольклор складається з двох великих підрозділів: поетичного (віршового), прозового. Можна відрізнити в українському фольклорі третій тип художньої словесної творчості — драматичний, що виступає як у формі різних діалогів, п'єс і сенок для народного театру, вертепу, так і діалогів у віршованих та прозових фольклорних творах. Характерною ознакою поетичного фольклору є віршована форма.

Народні пісні у численних збірках українських пісень, створених народом, але у друкованих виданнях відображена лише частина зібраних у різний час пісень, записи яких зберігають-

ся в державних і приватних архівах. Ще менша ця частина порівняно з живим, реальним, воїстину безмежним багатством народної пісенності. За походженням, змістом, часовою і функціональною прив'язкою весь цей багатий і різноманітний народно-пісенний матеріал, у свою чергу, поділяється на низку груп і циклів. Обрядова пісенність добре збереглася до нашого часу.

Могутній творчий геній народу яскраво виражений і в різних прозових жанрах усної словесності. Як зазначають дослідники, прозовий фольклор — це велика і вельми істотна складова народної творчості. Окрім своєї естетичної, розважальної функції, він служить і певним пізнавальним та інформативним чинником, роль якого в минулому була для людини особливо важливою. Прозові жанри фольклору утверджували гуманістичні принципи життя, людські чесноти [8, С. 578]. Однією з найважливіших складових фольклорної прози є казки [6, С. 204], другу велику частину фольклорної прози становлять легенди і перекази. Українські народні легенди — це невеликі за обсягом фантастичні оповідання, але їхні сюжети, на відміну од казкових, зорієнтовані на достовірність зображуваного. Багато легенд ґрунтується на біблійних сюжетах, міфологічних віруваннях наших предків. Добре відомі легенди, створені на основі історичних подій (напр., легенда про заснування Києва).

Перекази дещо відрізняються від легенд. Перекази характеризуються більшою реалістичністю, правдивим зображенням фактичного матеріалу. Відомі перекази про Богдана Хмельницького, Семена Палія, Івана Мазепу та ін. Значне місце у фольклорній прозі посідають гумористичні твори. До них належать різні жарти, веселі оповідання. Найбільшу частину гумористичних творів становлять анекдоти. Найпопулярнішим жанром усної народної творчості, де сміх виступає найпершою і найнеобхіднішою умовою виникнення й побутування, жанром, що живе та розвивається й нині, є анекдот [9, С. 53].

Цікавим для фольклористів і водночас трагічним прикладом для всіх українських людей є фольклор, спрямований проти режиму тоталітаризму. Датуються ці записи антитоталітарного фольклору першою половиною ХХ СТ. Ці твори є політичне заангажованими, але оскільки за режиму тоталітаризму, як відомо, усі сфери людського життя були підпорядковані партійно-бюрократичній системі, то фольклорні записи набувають значення документів, що свідчать про найбезпосереднішу реакцію народу на діяльність режимного апарату поневолення [10, С. 50, 118].

Віддавини до сучасності український фольклор пройшов складний багатовіковий шлях розвитку. Залежно від історичної долі народу, осо-

бливостей суспільних і політичних процесів, культурних впливів, зв'язків з фольклором інших народів народжувалися нові твори, зазнавали змін, збагачувалися новими темами, сюжетами, мотивами, образами або вилучалися з ужитку і забувалися попередні набутки усної народної творчості. Але колективна народна пам'ять твердо зберігала найцінніші надбання фольклору, все те, що було пов'язане з буденним життям, обрядовими і звичаєвими традиціями, що не переставало потішати і задовольняти естетичні потреби українського народу. Твори усної народної творчості передавалися від покоління до покоління, поширювалися по всій етнічній території і служили одним із важливих факторів єдності та етнічної особливості й самобутності народу.

У різних місцевостях етнографічної території України не однаковою мірою поширювалися і зберігалися ті чи інші види фольклору. Так, на західноукраїнських землях і на Поліссі поширені обрядові й баладні народні пісні, в Карпатах і Закарпатті — казки і легенди. На Наддніпрянщині найкраще збереглася історична, особливо козацька, пісня, а на Лівобережній Україні — дума. Карпати і Прикарпаття — основний район творення і поширення коломинок. Тут виникали й побутували також опришківські пісні, легенди, перекази. Однак, незважаючи на певні регіональні особливості фольклорної традиції та багатовікове політичне розмежування загарбниками, усна словесність українського народу здавна базувалась і розвивалася на спільній загальнонаціональній основі. Головними чинниками цієї спільноти є мовна і загальнокультурна єдність українців та їхня національна ментальність. Спільність фольклорної традиції, живий обмін її досягненнями в системі загальнонаціонального культурного обміну посилюється у процесі формування української нації, консолідації українського народу. Це добре простежується в новітню добу, коли краші фольклорні твори вільно долають межі регіонів свого виникнення та первісного побутування і стають надбанням усього народу. Фольклор у нашому житті — це традиція і дійсність, в якій живе людина. Ми, українці, дотримуючись звичаїв, не вникаємо в їхні витоки, проте шанобливо ставимось до них і віримо, що звичаї допоможуть у нашому нелегкому житті.

Фольклор, як процес "знизу", підноситься з глибин при першій на нього вимозі від культури "зверху". Песимістичні прогнози щодо перспектив його розвитку, які звучали ще на початку ХІХ ст., були наслідком осягнення тільки поверхневої частини фольклорного айсберга. Він всюдисущий, як мова, і це — не метафора. Адже для багатьох народів, зокрема й українського,

протягом віків позбавленого власного державотворення, народна культура, фольклор — більш ніж народна традиція. До нього стікалися духовні сили всіх суспільних верств і за найскладніших умов він залишався важливим фактором збереження національної самосвідомості.

Великим надбанням нашої народної культури є її регіональне багатство стилів (локальні різновиди народного будівництва, одягу, пісенності, інструментальної музики тощо). Водночас це є і певною складністю в поборенні психології "локального сепаратизму" [11, С. 301], який виробився під впливом історичних умов розвитку українського етносу, тривалої розірваності українських земель, що перебували під владою інших держав. Проблема може бути розв'язаною за умови усвідомлення необхідності збереження цілісності етнічної культури при диференційованості в ній історико-географічних нашарувань і подолання інерції минулого — політичних чвар поміж колишніми губерніями, "повітами", "жупами", які століттями розідали український народ, ллючи воду на млин сусіднього іонаціонального оточення.

Фольклор сам навчає природній родовій солідарності, збереженню сутнього цілісного, відкиданню несумісного з цілісним. Його природа, структура продиктовані потребами соціуму. Особисте підпорядковане суспільним інтересам. Нове прищеплюється на дереві тільки в тому разі, коли воно не суперечить вимогам загального. Без збереження ідентичності з традицією неможлива його життєспроможність. Творець — майстер у фольклорі — не протистоїть рецепієнтові. Вони віками разом утверджували спільні ідеї, в іншому разі фольклорна епоха не тривала б так довго.

Фольклор виступає в ролі каталізатора життєвого спілкування. У своїй первісній іпостасі, як прояв спільної діяльності людей у формі безпосередньої родової колективності, він є невід'ємним компонентом засвоєння індивідами досягнень культурного розвитку людства, посередником міжпоколінних зв'язків. У цьому слід добачати його велику морально-виховну силу, хоч би в яких формах вона виявлялася — розказаної казки, гуртом проспіваної улюбленої народної пісні дитинства, в гострій полеміці влучно вжитої народної мудрості, оповіді веселого анекдоту, що може зняти напругу чи навіть підказати вихід зі скрутного становища.

В чому ж секрет його самоцінності, гідної міжпоколінної передачі?

Етика й естетика фольклору вироблялися у процесі творення життя і праці. Вже одне це було і є запорукою раціональності його філософії і негативної оцінки всіх тих явищ, що стояли на

перешкоді творенню життя. Адже початкове життєтворення — не так боротьба первісної людини з природою, як різні способи її задобрювання, вірування у чудодійні сили природи (що сильніші за офіційні релігії), які й досі, як рудимент, зберігаються в народному побуті, звичаях. Фольклор виробив аксіоматичні істини, що сприймаються на віру, здатні ідейно впливати на людей. Він є частиною самої віри, що й досі є в культурі Сходу, медитації, емпатії. В народній пареміографії, у дидактичних трюках казок, міфів закладені канонічні істини народів світу. Поки в "літературній культурі", як у калейдоскопі, мінялися моральні, етичні догми, фольклор у повільних часових обертах карбував раціональні сентенції, відібрані досвідом тисячоліть. Їхня актуальність — "теперішній час — узагальнення повсякденного в людському житті", як слушно зазначав про час у фольклорі Д. Лихачов. Час у ньому скорочується, оскільки "минуле подається в експозиції як пояснення теперішнього" [12, С. 222]. Глибинному сенсові фольклору не вчать, він всотується, як і мовне спілкування у найширшому розумінні цього слова, з дитинства, з юнацтва, збагачується під впливом соціального оточення, традицій, що набувають сенсудуховних реліквій. Вестетичному вихованні фольклором особлива роль належить народній пісні, музиці, які служать найсильнішим провідником його емоційного сприйняття, і через цілий комплекс засобів виразності дозволяють відчувати фольклор як цілісність, його синкретичну природу. М. Гоголь писав, що народні пісні, народна історія, жива, яскрава, наповнена барвами, істиною, яка розкриває все життя народу [13, Т. 8, С. 90].

За висловом А. Іваницького, фольклор, у широкому сенсі, складається не тільки з видів народного мистецтва. Він також увібрав естетичний, утилітарний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь. Через це, крім фольклористики, різні сторони фольклору вивчає цілий комплекс наукових дисциплін: етнологія, археологія, історія, лінгвістика, літературознавство, мистецтвознавство, психологія, педагогіка. Звідси можна зробити висновок, що в широкому розумінні фольклор — це своєрідний конденсат духовної історії людства від найдавніших часів і донині, він виступає в ролі каталізатора життєвого спілкування [14, С. 5]. Фольклор живе і розвивається, виявляє здатність відгукуватись на події, що зачіпають інтереси суспільства, збуджує уяву людей. Тенденції розвитку духовної культури на сучасному етапі виначаються трьома напрямками: формуванням загальних рис духовної спільності, виявленням особливостей духовної культури за відповідни-

миісторико-етнографічними регіонами, збереженням специфічних рис культури окремих народів. Процеси руйнування, що відбуваються у фольклорі, необхідність збереження генетичних коренів — того, без чого не може розвиватися жодна нація, жоден народ, жодна культура — все це вимагає розроблення системи спеціальних заходів збереження фольклору, створення сприятливих умов для його побутування. Потрібна загальнодержавна програма збереження фольклору в Україні. Необхідно залучати фахівців до

вивчення поетичної, народнопісенної творчості, звичаїв та обрядів, створювати центри по збиранню та вивченню українського фольклору, особливо — регіонального, організувати і проводити фольклорні, музично-пісенні свята народної творчості, включати до навчальних програм у школах і дитячих садках елементи традиційної народної творчості українського народу. Це ті шляхи, які допоможуть нам зберегти ті цінності, що накопичувалися нашими предками протягом століть.

1. Українська художня культура / За ред. / Ф. Ляшенка. — К.: Либідь, 1996.

2. Лозко Г. Українське язичництво. — К.: Либідь, 1994.

3. Гусев В. Е. Фольклор. История термина и его современные значения // Советская этнография. — 1996. — № 2.

4. Грица С. Й. Становлення і розвиток наукової думки про народну творчість // Українська художня культура / За ред. / Ф. Ляшенка. — К.: Либідь, 1996.

5. Культура і побут населення України / За ред. Наулко В. І. — К.: Либідь, 1993.

6. Грицай М. С. Українська народнопоетична творчість. — К.: Либідь, 1983.

7. Календарно-обрядові пісні / Упор. Чебанюк О. Ю. — К.: Дніпро, 1987.

8. Українське народознавство / За ред. Павлюка С. Я. — Львів, 1994.

9. Клімакович І. Сміхова культура: проблеми дослідження української традиції // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 1.

10. Народне слово. Збірник сучасного українського фольклору / Упор. Семенко Ю. — Нью-Йорк—Мюнхен, 1964.

11. Українська художня культура / За ред. Ляшенка І. — К.: Либідь, 1996.

12. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы. — М.: Наука, 1979.

13. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений: В 14 т. — М.: Изд-во АН СССР, 1952. — Т. 8.

14. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість. — К.: Музична Україна, 1990.

Kuchmenko E. M.

FOLKLORE AS A HISTORICAL, SOCIAL AND ARTISTIC PHENOMENON

This article is devoted to historical, social and artistic valuables of Ukrainian folklore, its originality and peculiarities. The role and place of traditions, sense of folklore in the life of human society are determined.